

Tinh thần nhập thế của PGVN trong tiến trình cách mạng và xây dựng đất nước (1945 - nay)

ISSN: 2734-9195 09:05 24/10/2025

Từ 1945 đến nay, tinh thần nhập thế là thuộc tính xuyên suốt, nguồn sức mạnh nội sinh của Phật giáo Việt Nam. Không chỉ kế thừa truyền thống ‘hộ quốc an dân’, Phật giáo còn vận dụng sáng tạo giáo lý từ bi, trí tuệ và Bồ tát đạo vào thực tiễn cách mạng và xây dựng đất nước.

Tác giả: **Phạm Thị Thanh Huyền (1)**

Tham luận tại Hội thảo khoa học "Đạo Phật Với Cách Mạng Việt Nam" tổ chức ngày 25/08/2025, tại chùa Quán Sứ, Hà Nội

1. Đặt vấn đề

Trong lịch sử - văn hóa dân tộc, Phật giáo sớm bén rễ, trở thành tôn giáo có ảnh hưởng sâu rộng và gắn bó mật thiết với đời sống tinh thần người Việt. Đặc trưng nổi bật làm nên sức sống của Phật giáo Việt Nam là tinh thần nhập thế, thể hiện qua triết lý “Phật pháp bất ly thế gian pháp” (2) và truyền thống “hộ quốc an dân” từ thời Lý - Trần đến nay.

Từ sau Cách mạng tháng Tám 1945, trong kỷ nguyên độc lập và xây dựng chủ nghĩa xã hội, tinh thần nhập thế của Phật giáo Việt Nam đã thể hiện phong phú và sâu sắc, đồng hành cùng dân tộc qua các cuộc kháng chiến, công cuộc hàn gắn và Đổi mới, hội nhập (Nguyễn, 2020). Bài viết “*Tinh thần nhập thế của Phật giáo Việt Nam trong tiến trình cách mạng và xây dựng đất nước (1945-nay)*” có ý nghĩa lý luận khi hệ thống hóa và làm rõ đặc điểm nhập thế của Phật giáo trong bối cảnh hiện đại, đồng thời có giá trị thực tiễn khi khẳng định những đóng góp của Phật giáo đối với đại đoàn kết dân tộc và sự nghiệp xây dựng, bảo vệ Tổ quốc (Trần, 2021). Bài viết nhằm làm rõ cơ sở lý luận, phân tích vai trò và đóng góp của tinh thần nhập thế Phật giáo Việt Nam trong sự nghiệp cách mạng và xây dựng đất nước từ 1945 đến nay. Nghiên cứu tập trung vào các biểu hiện chủ yếu: tham gia phong trào yêu nước, đóng góp an sinh xã hội, văn hóa giáo dục và đối ngoại nhân dân, trong phạm vi lãnh thổ Việt Nam từ 1945

đến nay.

2. Nội dung

2.1 Tinh thần nhập thế của Phật giáo Việt Nam - Nền tảng lý luận và sự kế thừa lịch sử

Tinh thần nhập thế của Phật giáo Việt Nam không phải là một hiện tượng phát sinh ngẫu nhiên trong thời kỳ hiện đại, mà là kết quả của một quá trình kế thừa và phát triển dựa trên nền tảng giáo lý sâu sắc và truyền thống lịch sử lâu đời.

Tinh thần nhập thế trong Phật giáo Việt Nam được xây dựng trên hệ thống triết học Đại thừa, với nền tảng trung tâm là lý tưởng Bồ tát (*Bodhisattva*). “Bồ tát”, tiếng Pāli là “*Bodhisattva*”, gồm hai phần: “*Bodhi*” là “trí tuệ”, “*Sattva*” là “gia công” hay “chuyên cần”. Vậy *Bodhisattva* là “*người gia công hay chuyên chú nỗ lực để thành đạt trí tuệ, là chúng sinh có nguyện vọng trở thành Phật*” (3). Bồ tát không chỉ tìm cầu giải thoát cá nhân mà nguyện cứu độ chúng sinh, lấy nỗi khổ của họ làm nỗi khổ của mình. Trong Phật giáo Nguyên thủy, Bồ tát hướng đến hoàn thiện và giác ngộ cá nhân, nhưng trong Đại thừa, lý tưởng Bồ tát mở rộng thành dân thân tích cực, giúp tất cả chúng sinh đạt hạnh phúc tối hậu; chưa ai được giải thoát thì Bồ tát chưa giải thoát (4).

Hình minh họa (ảnh: Internet)

Cơ sở triết học sâu sắc cho hành động này đến từ học thuyết về *tính không* (Śūnyatā) (5) và lý thuyết *duyên khởi* (Pratītyasamutpāda) (6). Học thuyết này phá vỡ sự phân biệt nhị nguyên giữa Niết bàn và Luân hồi, khẳng định rằng để giải quyết tận gốc khổ đau, không thể chỉ tập trung vào chuyển hóa cá nhân mà cần phải tham gia cải tạo xã hội. Con đường Bồ tát đạo ấy phải được xây dựng trên sự hợp nhất giữa Trí tuệ (Prajñā) và Từ bi (Karūṇā). Từ bi là động lực thúc đẩy hành động cứu khổ, trong khi Trí tuệ là sự thấu suốt về bản chất của vạn vật để hành động một cách hiệu quả, đúng đắn. Những nền tảng lý luận này đã được cô đọng trong tư tưởng “Phật pháp bất ly thế gian pháp”, khẳng định rằng con đường tu tập và giác ngộ không thể tìm thấy ở đâu khác ngoài cuộc sống hiện thực này.

Về phương diện lịch sử, tinh thần nhập thế được các thế hệ Phật giáo Việt Nam kế thừa và thể hiện qua truyền thống “hộ quốc an dân” (7). Thời Lý - Trần, Phật giáo giữ vị trí quốc giáo, các thiền sư không chỉ dẫn dắt tâm linh mà còn là cố vấn chính trị, quân sự, ngoại giao. Tiêu biểu, Thiền sư Vạn Hạnh góp phần khai sáng triều Lý, trong khi Phật hoàng Trần Nhân Tông vừa lãnh đạo hai cuộc kháng chiến chống Mông - Nguyên, vừa sáng lập Thiền phái Trúc Lâm, khẳng định tinh thần ‘cư trần lạc đạo’ - tu hành gắn bó trách nhiệm với dân tộc.

Như vậy, có thể khẳng định, tinh thần nhập thế của Phật giáo Việt Nam giai đoạn 1945 - nay là sự tiếp nối tất yếu dòng chảy lịch sử và là sự phát huy mạnh mẽ nền tảng giáo lý từ bi, trí tuệ trong một bối cảnh lịch sử mới của dân tộc.

2.2 Những biểu hiện chính của Tinh thần nhập thế của Phật giáo Việt Nam (1945 - nay)

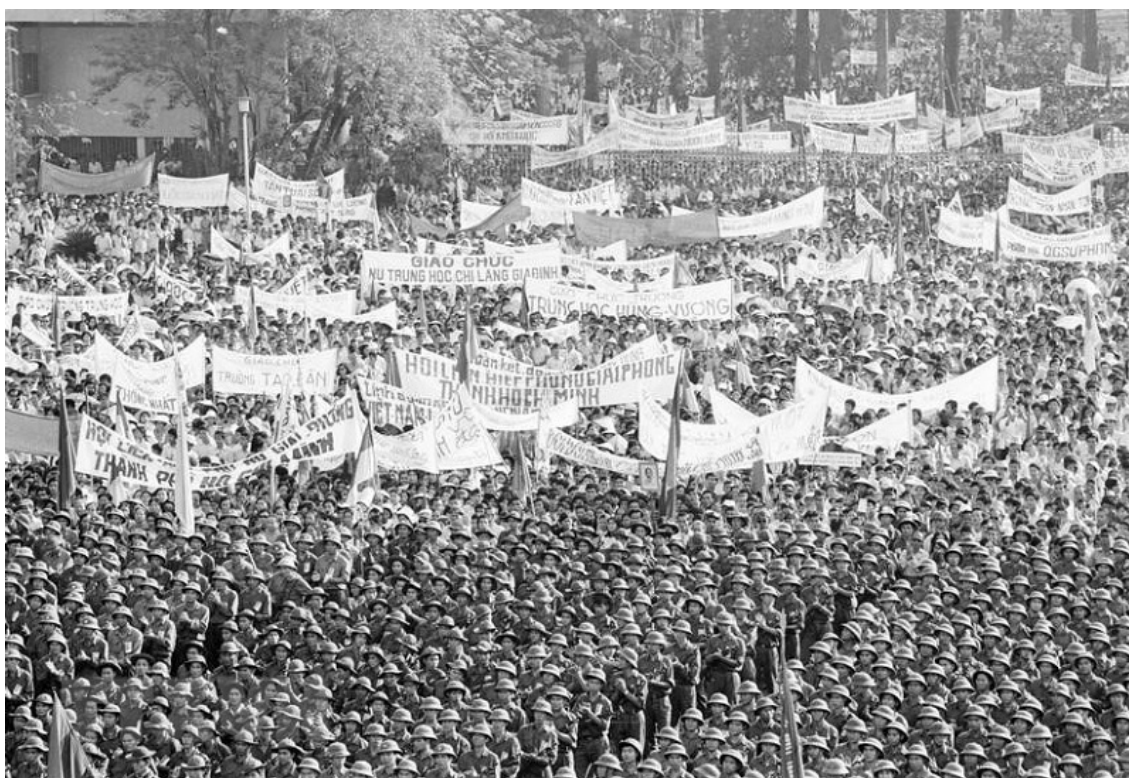
Kế thừa truyền thống lịch sử và phát huy nền tảng giáo lý, tinh thần nhập thế của Phật giáo Việt Nam từ năm 1945 đến nay đã được biểu hiện một cách sống động, toàn diện và sâu sắc qua từng giai đoạn cách mạng của đất nước, có thể phân thành bốn thời kỳ chính.

Trong giai đoạn 1945-1954, Phật giáo tích cực đồng hành cùng dân tộc trong kháng chiến chống Pháp. Sau Cách mạng tháng Tám, nhiều Tăng Ni, Phật tử tham gia phong trào cứu quốc, hình thành các hội Phật giáo yêu nước gia nhập Mặt trận Việt Minh - Liên Việt, tiêu biểu như Hội Phật giáo cứu quốc Bắc Bộ (1945) và Nam Bộ (1947) (8).

Hình ảnh các nhà sư “cởi áo cà sa, khoác chiến bào” trở thành biểu tượng đẹp của tinh thần nhập thế, với những tấm gương như Thích Thế Long (9). Nhiều ngôi chùa trở thành cơ sở cách mạng, tiêu biểu chùa Trầm (Hà Tây cũ) - nơi

phát đi Lời kêu gọi toàn quốc kháng chiến của Chủ tịch Hồ Chí Minh (10). Tăng Ni, Phật tử cũng tích cực tham gia các phong trào xã hội, đóng góp tài sản và vật dụng quý cho chính quyền cách mạng (11).

Giai đoạn 1954-1975, Phật giáo hai miền thể hiện tinh thần nhập thế đặc thù: ở miền Bắc, tăng ni, Phật tử tích cực tham gia xây dựng chủ nghĩa xã hội và làm hậu phương cho tiền tuyến; ở miền Nam, Phật giáo trở thành lực lượng nòng cốt trong phong trào đấu tranh vì hòa bình, dân chủ và thống nhất. Đỉnh cao là phong trào chống kỳ thị, đàn áp tôn giáo năm 1963 với sự kiện Bồ tát Thích Quảng Đức tự thiêu, tạo tiếng vang toàn cầu và góp phần vào sự sụp đổ của chế độ Ngô Đình Diệm. Tiếp sau ngài, nhiều Tăng, Ni, Phật tử khác như Đại đức Thích Nữ Diệu Quang cũng đã tự thiêu để bảo vệ Đạo pháp và Dân tộc. Phong trào này là “một sự kiện lịch sử nổi bật trong phong trào đô thị miền Nam thời kỳ kháng chiến chống Mỹ cứu nước” (12) và đã góp phần trực tiếp dẫn đến sự sụp đổ của chế độ Ngô Đình Diệm.

(Ảnh: Internet)

Giai đoạn 1975 - 1986, Phật giáo trong công cuộc hàn gắn vết thương chiến tranh và thống nhất đất nước. Sau ngày giải phóng, để thống nhất các tổ chức Phật giáo, dưới sự chủ trì của các giáo phẩm như Hòa thượng Thích Trí Thủ và Thích Trí Tịnh, ngày 07/11/1981 tại chùa Quán Sứ, Đại hội đại biểu thống nhất Phật giáo Việt Nam đã thành lập Giáo hội Phật giáo Việt Nam, quy tụ 9 tổ chức, hệ phái về một mái nhà chung. Sự ra đời của Giáo hội với phương châm “Đạo pháp - Dân tộc - Chủ nghĩa xã hội” (13) đã khẳng định đường hướng hành đạo

gắn bó chặt chẽ với sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc trong giai đoạn mới.

Giai đoạn từ năm 1986 đến nay, Phật giáo phát huy mạnh mẽ tinh thần nhập thế trong công cuộc Đổi mới và hội nhập quốc tế. Từ khi đất nước bước vào công cuộc Đổi mới, tinh thần nhập thế của Phật giáo được thể hiện rõ trên nhiều lĩnh vực. Về an sinh xã hội, Giáo hội đi đầu trong các hoạt động từ thiện, xây dựng nhà tình thương, trao học bổng, tổ chức mổ mắt và nôi cháo tình thương. Về văn hóa - giáo dục, Phật giáo góp phần bảo tồn giá trị đạo đức truyền thống, phát triển hệ thống giáo dục với 4 học viện và nhiều trường trung cấp, cao đẳng. Trên bình diện quốc tế, việc bốn lần đăng cai Đại lễ Vesak Liên hợp quốc (2008, 2014, 2019, 2025) đã nâng cao vị thế của Việt Nam. Đặc biệt, trong đại dịch COVID-19 (2020 - 2022), Giáo hội đã vận động Tăng, Ni, Phật tử đóng góp hàng nghìn tỷ đồng, ủng hộ quỹ vaccine, trang thiết bị y tế, tổ chức nhiều hoạt động thiết thực như “ATM gạo”, “siêu thị 0 đồng” và phát động phong trào “Cởi áo cà sa khoác áo blouse trắng tham gia tuyến đầu phòng, chống dịch” (14) để giúp đỡ người dân vượt qua khó khăn, thể hiện rõ nét tinh thần từ bi cứu khổ trong bối cảnh hiện đại.

2.3 Đánh giá chung và một số vấn đề đặt ra

Từ 1945 đến nay, tinh thần nhập thế của Phật giáo Việt Nam thể hiện nhất quán, để lại dấu ấn trong đời sống chính trị, xã hội và văn hóa. Phật giáo đóng góp quan trọng vào cách mạng, giải phóng dân tộc, thống nhất đất nước và trở thành lực lượng tích cực trong khối đại đoàn kết toàn dân. Sau hòa bình, với phương châm “Đạo pháp - Dân tộc - Chủ nghĩa xã hội”, Giáo hội Phật giáo Việt Nam tiếp tục ổn định xã hội, lan tỏa giá trị đạo đức - nhân văn, tham gia an sinh xã hội và từ thiện, đồng thời thông qua các hoạt động quốc tế như Đại lễ Vesak, góp phần quảng bá hình ảnh Việt Nam yêu chuộng hòa bình.

Đại lễ Vesak Liên Hợp Quốc năm 2025 (ảnh: Tạp chí Nghiên cứu Phật học)

Bên cạnh những thành tựu, tinh thần nhập thế của Phật giáo trong bối cảnh kinh tế thị trường và hội nhập quốc tế đang đối mặt với một số thách thức. Thương mại hóa, phô trương hình thức có nguy cơ làm phai nhạt giá trị cốt lõi của giáo lý; toàn cầu hóa và công nghệ thông tin vừa tạo cơ hội giao lưu, vừa đặt ra thách thức trong việc bảo tồn bản sắc văn hóa và sự trong sáng của Đạo pháp. Đồng thời, việc nâng cao chất lượng đào tạo Tăng Ni để đáp ứng yêu cầu xã hội hiện đại cũng là vấn đề cần quan tâm.

3. Kết luận

Từ 1945 đến nay, tinh thần nhập thế là thuộc tính xuyên suốt, nguồn sức mạnh nội sinh của Phật giáo Việt Nam. Không chỉ kế thừa truyền thống ‘hộ quốc an dân’, Phật giáo còn vận dụng sáng tạo giáo lý từ bi, trí tuệ và Bồ tát đạo vào thực tiễn cách mạng và xây dựng đất nước. Từ đóng góp trong kháng chiến đến vai trò cầu nối đoàn kết và tham gia tích cực vào đời sống xã hội trong kỷ nguyên Đổi mới, Phật giáo khẳng định là tôn giáo vì dân tộc, góp phần củng cố đại đoàn kết, xây dựng nền tảng đạo đức xã hội và hiện thực hóa mục tiêu phát triển đất nước.

Để tinh thần nhập thế của Phật giáo Việt Nam tiếp tục được phát huy một cách bền vững và sâu rộng, đóng góp hiệu quả hơn nữa vào sự phát triển của đất nước trong giai đoạn mới, bài viết xin đề xuất một số kiến nghị:

Thứ nhất, đối với Đảng và Nhà nước, Phật giáo không chỉ là tôn giáo mà còn là đối tác xã hội quan trọng. Cần hoàn thiện chính sách tín ngưỡng, xây dựng cơ chế phối hợp với Giáo hội trong an sinh xã hội, bảo vệ môi trường, chăm sóc sức khỏe và giáo dục đạo đức, đồng thời ghi nhận đóng góp của Giáo hội để khuyến khích việc dẫn thân và phục vụ xã hội hiệu quả. Khích Phật giáo tiếp tục dẫn thân, phụng sự xã hội một cách hiệu quả và có trách nhiệm.

Thứ hai, đối với Giáo hội Phật giáo Việt Nam, cần làm sâu sắc hơn phương châm “Đạo pháp - Dân tộc - Chủ nghĩa xã hội” bằng cách phát huy vai trò định hướng của Giáo hội, nâng cao đào tạo Tăng Ni về giáo lý, tri thức xã hội và kỹ năng quản lý, đồng thời tăng cường quản lý nội bộ, giữ gìn giáo luật, ngăn chặn thương mại hóa để tinh thần nhập thế được thực hành đúng Chánh pháp, phù hợp pháp luật và mang lợi ích thiết thực cho cộng đồng.

Tác giả: **Phạm Thị Thanh Huyền**

Tham luận tại Hội thảo khoa học "Đạo Phật Với Cách Mạng Việt Nam" tổ chức ngày 25/08/2025, tại chùa Quán Sứ, Hà Nội

Chú thích:

1) TS. Khoa Lịch sử, Trường ĐHSP Hà Nội.

2) Giáo hội Phật giáo Việt Nam (2020), Phật pháp bất ly thế gian pháp, trên trang: <https://phatgiao.org.vn/phat-phap-bat-ly-the-gian-phap-d43645.html> (truy cập ngày 18/5/2025).

3) Nārada Mahā Thera (Phạm Kim Khánh dịch, 2013), Đức Phật Và Phật Pháp, Nxb. Tổng Hợp TP. Hồ Chí Minh, TP. Hồ Chí Minh, tr.576.

4) Thích Nữ Giới Hương (2007), Bồ tát và tánh không trong Kinh tạng Pali và Đại thừa, Nxb. Tổng Hợp TP. Hồ Chí Minh, TP. Hồ Chí Minh, tr.152.

5) Tính không (Śūnyatā) trong Phật giáo Đại thừa và Thiền tông không phải hư vô, mà là nhận thức rằng mọi hiện tượng không có bản chất cố định, tồn tại nhờ duyên khởi và luôn vô thường. Thấu hiểu tính không giúp buông bỏ chấp trước, giảm đau khổ, đạt giác ngộ và phát triển lòng từ bi vô ngã.

6) Duyên khởi (Pratītyasamutpāda) là giáo lý cốt lõi của Phật giáo, cho rằng mọi hiện tượng đều phát sinh, tồn tại và diệt đi nhờ nhiều yếu tố liên kết, thay vì do một đấng sáng tạo hay ngẫu nhiên. Đây là nền tảng của Thập Nhị Nhân Duyên, giải thích chuỗi khổ đau và luân hồi, đồng thời liên hệ chặt chẽ với tính không

(Śūnyatā), hai khía cạnh thiết yếu để hiểu thực tại và con đường giác ngộ.

7) Chu Thanh Vân (2024), Phát huy truyền thống phụng đạo, yêu nước, hộ quốc, an dân của Phật giáo thời Lý, Trần, trên trang: <https://baotintuc.vn/thoi-su/phan-huy-truyen-thong-phung-dao-yeu-nuoc-ho-quoc-an-dan-cua-phat-giao-thoi-ly-tran-20240331130456581.htm> (truy cập ngày: 18/5/2025).

8) Nguyễn Đại Đồng (2020), “Đôi điều về Phật giáo Cứu quốc”, Tạp chí Nghiên cứu Phật học, số tháng 7/2020, truy cập tại: <https://tapchinghiencuuphathoc.vn/doi-dieu-ve-phat-giao-cuu-quoc.html>.

9) Hòa thượng Thích Thế Long (1909 – 1985) là một tấm gương sáng ngời của tinh thần “cởi áo cà sa, khoác chiến bào”. Ngài là một trong những người lãnh đạo phong trào “Phật giáo Cứu quốc” và chính tại chùa Cổ Lễ (Nam Định) nơi ngài trụ trì, đã có 27 nhà sư cởi áo cà sa để lên đường tham gia Vệ quốc đoàn. Bản thân Hòa thượng Thích Thế Long sau này cũng là một nhà hoạt động xã hội tích cực và từng giữ chức vụ Phó Chủ tịch Quốc hội khóa VII.

10) Văn Hậu (2022), Phật giáo xứ Đoài và dấu tích Bác Hồ ở chùa Trầm, chùa Thầy, trên trang: <https://tapchinghiencuuphathoc.vn/phat-giao-xu-doai-va-dau-tich-bac-ho-o-chua-tram-chua-thay.html> (truy cập ngày 18/5/2025).

11) Bùi Hữu Dực (2024), Phật giáo cổ truyền Việt Nam yêu nước, trên trang: <https://tapchinghiencuuphathoc.vn/phat-giao-co-truyen-viet-nam-1.html> (truy cập ngày: 18/5/2025).

12) Ngô Văn Lệ (2017), “Cuộc đấu tranh của Phật giáo miền Nam chống Mỹ - Diệt và xu hướng nhập thế trong bối cảnh hiện nay”, Tạp chí Khoa học Đại học Thủ Dầu Một, 2(33), tr.75.

13) Thích Thiện Nhơn (2022), Giáo hội Phật giáo Việt Nam với đường hướng “Đạo pháp - Dân tộc - Chủ nghĩa xã hội”, trên trang: <https://giacngo.vn/giao-hoi-phat-giao-viet-nam-voi-duong-huong-dao-phap-dan-toc-chu-nghia-xa-hoi-post64662.html> (truy cập ngày: 18/5/2025).

14) Hiền Hạnh (2021), Đồng bào các tôn giáo chung tay cùng cả nước chống dịch COVID-19, trên trang: <https://www.vietnamplus.vn/dong-bao-cac-ton-giao-chung-tay-cung-ca-nuoc-chong-dich-covid-19-post735254.vnp> (truy cập ngày: 18/5/2025)

Tài liệu tham khảo:

- 1] Bùi Hữu Dực (2024), Phật giáo cổ truyền Việt Nam yêu nước, trên trang: <https://tapchinghiencuuphathoc.vn/phat-giao-co-truyen-viet-nam-1.html> (truy cập ngày: 18/5/2025).
- 2] Nguyễn Đại Đồng (2020), “Đôi điều về Phật giáo Cứu quốc”, *Tạp chí Nghiên cứu Phật học*, số tháng 7/2020, truy cập tại: <https://tapchinghiencuuphathoc.vn/doi-dieu-ve-phat-giao-cuu-quoc.html>.
- 3] Giáo hội Phật giáo Việt Nam (2020), *Phật pháp bất ly thế gian pháp*, trên trang: <https://phatgiao.org.vn/phat-phap-bat-ly-the-gian-phap-d43645.html> (truy cập ngày 18/5/2025).
- 4] Văn Hậu (2022), *Phật giáo xứ Đoài và dấu tích Bác Hồ ở chùa Trầm, chùa Thầy*, trên trang: <https://tapchinghiencuuphathoc.vn/phat-giao-xu-doai-va-dau-tich-bac-ho-o-chua-tram-chua-thay.html> (truy cập ngày 18/5/2025).
- 5] Hiền Hạnh (2021), *Đồng bào các tôn giáo chung tay cùng cả nước chống dịch COVID-19*, trên trang: <https://www.vietnamplus.vn/dong-bao-cac-ton-giao-chung-tay-cung-ca-nuoc-chong-dich-covid-19-post735254.vnp> (truy cập ngày: 18/5/2025)
- 6] Ngô Văn Lệ (2017), “Cuộc đấu tranh của Phật giáo miền Nam chống Mỹ - Diệm và xu hướng nhập thế trong bối cảnh hiện nay”, *Tạp chí Khoa học Đại học Thủ Dầu Một*, 2(33), tr.74-80.
- 7] Nārada Mahā Thera (Phạm Kim Khánh dịch, 2013), *Đức Phật Và Phật Pháp*, Nxb. Tổng Hợp TP. Hồ Chí Minh, TP. Hồ Chí Minh.
- 8] Thích Nữ Giới Hương (2007), *Bồ tát và tánh không trong Kinh tạng Pali và Đại thừa*, Nxb. Tổng Hợp TP. Hồ Chí Minh, TP. Hồ Chí Minh.
- 9] Thích Thiện Nhơn (2022), *Giáo hội Phật giáo Việt Nam với đường hướng “Đạo pháp - Dân tộc - Chủ nghĩa xã hội”*, trên trang: <https://giacngo.vn/giao-hoi-phat-giao-viet-nam-voi-duong-huong-dao-phap-dan-toc-chu-nghia-xa-hoi-post64662.html> (truy cập ngày: 18/5/2025).
- 10] Chu Thanh Vân(2024), *Phát huy truyền thống phụng đạo, yêu nước, hộ quốc, an dân của Phật giáo thời Lý, Trần*, trên trang: <https://baotintuc.vn/thoi-su/phat-huy-truyen-thong-phung-dao-yeu-nuoc-ho-quoc-an-dan-cua-phat-giao-thoi-ly-tran-20240331130456581.htm> (truy cập ngày: 18/5/2025).